

MOKINIŲ KRIZĖS IR TEIKIAMOS SOCIOPSICHOLOGINĖS PAGALBOS YPATUMAI

Dr. Odeta Merfeldaitė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas o.merfeldaite@mruni.eu

Pateikta 2009 m. rugsėjo 9 d.

Parengta spausdinti 2009 m. lapkričio 10 d.

Santrauka

Paauglystėje išgyventos krizės palieka gilius pėdsakus mokinių psichikoje: padėjus vaikui įveikti psichologinę krizę suteikiamas šansas asmenybei augti, vystytis, nes kiekvienas krizinis išgyvenimas paskatina asmens emocinę brandą; neįveikta krizė sukelia jos chronizaciją, o tai sudaro sąlygas žmogui neadaptyviai funkcionuoti (Plužek, 1996, Steward, 2005). Norėdami užkirsti kelią sunkiems mokinių gyvenimo padariniams ugdymo institucijoje dirbantys mokytojai ir specialistai privalo išmokyti laiku pastebėti krizių požymius ir teikti neatidėliotiną pagalbą. Straipsnyje pateikiami dažniausiai vyresniųjų klasių mokinių išgyvenamų krizių atvejai, šių problemų sprendimo būdai, analizuojamos mokinių savijautos, pasitikėjimo savimi ir mokytojais sąsajos su išgyvenamomis krizėmis bei teikiamos sociopsichologinės pagalbos ypatumai. Standartizuoto tipo anoniminės anketinės apklausos metodu ištirti penki šimtai šešiasdešimt 9–12 klasių moksleivių iš penkių Lietuvos apskričių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Alytaus, Tauragės) mokyklų.

Pagrindinės sąvokos: mokinys, krizė, krizių sprendimas, pagalba, sociopsichologinė pagalba.

Įvadas

Daugelis psichinės sveikatos problemų, diagnozuojamų suaugusiems, – neišspręstų vaikystės problemų išdava. Todėl laiku nesuteikta pagalba vaikui, išgyvenančiam krizę, ateityje gali sukelti sunkius psichosocialinius padarinius arba net pastūmėti vaiką į savižudybę. Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis (2002) Lietuvos moksleiviai yra tarp tų šalių moksleivių, kurie dažniausiai jaučiasi nelaimingi, vieniši, o savižudiški polinkiai būdingi beveik 40 proc. vienuolikos – penkiolikos metų paauglių (Proškuvienė, 2008). Krizinių išgyvenimų prevencija, savalaikis krizių įveikimas yra svarbi visuomenės sveikatos apsaugos dalis, kuri praktiškai turėtų būti įgyvendinama sujungiant švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos sistemų bei įvairių nevyriausybinių organizacijų pastangas. Padėjus vaikui įveikti psichologinę krizę suteikiama galimybė asmenybei augti, tobulėti, nes kiekvienas krizinis išgyvenimas paskatina asmens emocinę brandą. Neįveikta krizė sukelia krizės chronizaciją, o tai sudaro sąlygas žmogui neadaptyviai funkcionuoti (Plužek, 1996). Pažymėtina, jog saugant vaikų psichinę sveikatą mokyklos – pagrindinė strateginė pozicija, nes mokytojai turi galimybę stebėti vaiko raidą, bendrauti su jo tėvais, tartis su specialistais ir, be abejonės, ugdyti vaiko socialinius įgūdžius, padedančius įveikti krizes. Todėl mokytojams svarbu gebėti atpažinti vaikų patiriamas krizes, vaikų kintantį elgesį krizių metu bei suteikti pirmąją neatidėliotiną psichologinę pagalbą ir/ar nukreipti pas pagalbą teikiančius specialistus.

Krizės samprata, klasifikacija, dinamika ir įvairūs intervencijos modeliai buvo analizuojami daugelio Lietuvos (N. Liobikienė, O. Polukordienė, R. Pilkauskaitė, R. Žukauskienė, D. Selmistraitienė, N. Strurlienė, E. Karmaza, D. Gailienė ir kt.) ir užsienio (W. Steward, R. K. James ir B. E. Gilliland, G. Parry, Z. Plužek, P. Owens, J. Carrier, J. Horder ir kt.) mokslininkų darbuose. Psichologai krizes dažniausiai suvokia kaip tam tikrus asmenybės ontogenezės periodų sunkumus, sociologai analizuodami krizes nagrinėja išorinių stresorių (katastrofos, badas, nedarbas) įtaką asmens integratyvumui, psichiatrai – kaip pasekmę skaudžių įvykių (netektis, nepagydoma liga, svarbiausių vertybių praradimas), suke-

liančių visišką asmens dezorganizaciją, nevirtį, sielvartą, edukologai krizes tiria sujungdami ir medicininį, ir psichologinį, ir sociologinį aspektus.

Tikslas: išsiaiškinti dažniausiai vyresniųjų klasių moksleivių patiriamas krizes ir mokykloje teikiamos sociopsichologinės pagalbos ypatumus.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti krizės sampratą bei skirti jos ypatumus.
2. Paanalizuoti sociopsichologinės pagalbos sampratą ir jos lygmenis.
3. Išsiaiškinti, kokias krizes dažniausiai išgyvena vyresniųjų klasių mokiniai bei kokie specialistai jiems gali suteikti pagalbą.
4. Atskleisti krizę išgyvenančiam vaikui sociopsichologinės pagalbos ypatumus mokykloje.

Tyrimo objektas: mokinių elgesys esant krizinėms situacijoms.

Metodai: anketinės apklausos metodas.

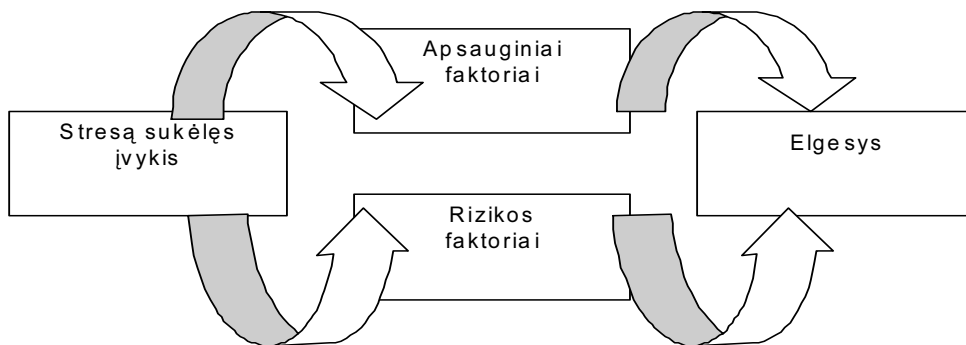
Krizės samprata

Žodis krizė išvertus iš graikų kalbos reiškia „sprendimą“, tačiau dažniausiai krize vadinamos sudėtingos situacijos, dėl kurių sutrinka asmens, šeimos psichinė arba visuomeninė pusiausvyra. D. Gailienė (1992, p. 26), I. Leliūgienė (1997, p. 277) ir W. Stewaras (2005) krizę apibrėžia kaip sudėtingus vidinius išgyvenimus, emocinius pokyčius ir dvasines kančias, kai dėl kokių nors sunkių gyvenimo įvykių arba svarbių pasikeitimų žmogus negali normaliai funkcionuoti. D. Vitkauskaitė (2001, p. 28) remdamasi G. Allporto mintimis krize vadina emocinio ir protinio streso situaciją, reikalaujančią greitų perversmų, galinčių sukelti asmenybės struktūros pokyčių (progresyvių arba regresyvių). R. K. Jameso, B. E. Gillilando (2001) ir G. Parry (2003) teigimu, krizė – individo negebėjimas įveikti esamą situaciją.

Apibendrinus mokslininkų pateikiamus psichologinės krizės apibūdinimus, ją galima apibrėžti kaip žmogaus reakciją į sunkią ir reikšmingą jam emociškai gyvenimo situaciją, kuriai būtini nauji adaptacijos ir įveikimo būdai. Krizės terminas dažnai taikomas stresui, frustracijai apibūdinti, tačiau stresas yra platesnė sąvoka negu krizė ir dažnai yra viena iš krizės priežasčių; frustracijos išgyvenimas yra mažiau intensyvus ir tik atskirais atvejais galintis peraugti į krizinį išgyvenimą (Psichologijos žodynas, 1993).

Krizei, kaip procesui, būdinga tam tikra plėtros dinamika bei tam tikri specifiniai bruožai. Pirmiausia išryškėja įtampa, nerimas dėl negebėjimo orientuotis esant sudėtingai situacijai, kai nepasitikima savimi, nusiviliama. Ieškoma vis naujų sprendimų, bandoma analizuoti padėtį, tarsi pasiekiami kulminacija, po kurios asmuo arba pamažu suranda išeitį, sprendimo būdą, arba pasiduoda, emociškai palūžta jausdamas didelį psichinį bei fizinį išsekimą. Krizės dinamiką ir trukmę lemia įvykio arba netikėtos situacijos stiprumas, asmenybės branda, laiko faktorius ir pagalbos resursai (Liobikienė, 2006, p. 11).

A. Carras (1999) pabrėžia apsauginių ir rizikos faktorių įtaką, lemiančią prisitaikymą prie krizės. *Apsauginiai faktoriai* yra asmeniniai gebėjimai įveikti sunkumus, santykiai tarp vaiko ir tėvų, asmeninė patirtis susidorojant su krize, aplinkos palaikymas. *Rizikos faktoriai* apima šeimą (šeimos narių problemomis reagavimą į krizę; šeima tuo pačiu metu išgyvena dar ir kitas krizes; nepakankamas tėvų atsidavimas vaikams; painus bendravimo modelis šeimoje; šeimyninė nesantaika; linkęs į depresiją arba negatyvus tėvų asmenybės tipas; klaidingas suaugusių šeimos narių požiūris į vaiko reakcijas), mokyklos teikiamos pagalbos kokybę (teikiančių pagalbą profesionalų veiksmų suderinamumo trūkumas) ir visuomenę (menkas visuomeninis palaikymas; socialinės kliūtys) (1 pav.).

1 pav. Krizės procesas (parengta pagal A. Carr, 1999)

Vadinasi, tik tinkamai ir laiku pradėta teikti pagalba, nustatant rizikos ir apsauginius faktorius, turi lemiamos reikšmės sėkmingai sprendžiant problemą.

Sociopsichologinės pagalbos samprata

Švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose numatyta pagalba suprantama kaip specialistų, mokyklos darbuotojų veikla, susijusi su mokinių socialinių ir pedagoginių poreikių tenkinimu, leidžianti didinti vaiko ugdymo(-si) kokybę (Švietimo pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai tvarkos aprašas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 94-3451; Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 100-3729). Socialinės pedagoginės pagalbos sąvoka Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (Valstybės žinios. 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853) apibrėžiama kaip pagalba vaikui įgyvendinti jo teisę į mokslą, užtikrinant jo saugumą mokykloje: šalinant priežastis, dėl kurių vaikas negali lankyti mokyklos arba vengia tai daryti, sugrąžinant į mokyklą jį palikusius vaikus, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padedant vaikui pasirinkti mokyklą pagal protines bei fizines galias ir joje adaptuotis. Socialinės pedagogikos žodyne (2002) socialinė pedagoginė pagalba apibūdinama kaip socialinio pedagogo prevencinė ir operatyvi veikla, sprendžiant asmens socialines bei pedagogines problemas (Mardachajev, 2002, p. 278). Psichologinės pagalbos paskirtis – padėti mokiniui atgauti dvasinę darną, gebėjimą gyventi ir mokytis (*Valstybės žinios*. 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853). Ir psichologinės, ir socialinės pedagoginės pagalbos principas – mokytojų, šeimos ir kitų pagalbą teikiančių institucijų bendradarbiavimas. Taigi efektyvi pagalba įmanoma tik sutelkus visų institucijų pastangas. Mokslinėje literatūroje tikslingas pagalbos procesas, kurio tikslas – sutelkti kliento išteklius ir suteikti galimybę jam vėl normaliai funkcionuoti (Leliūgienė, 2002, p. 59), vadinamas – intervencija. Krizių intervencijos procesas apima pirminę ir antrinę prevencijas. *Pirminė prevencija* siekiama sumažinti asmenybės pažeidžiamumą (emociniai ir funkciniai sutrikimai) arba užkirsti kelią tiems sutrikimams atsirasti. Nesant fizinių ir psichologinių sutrikimų požymių, pirminė prevencija siekiama didinti konstruktyviasias ir mažinti destruktivasias problemos sprendimo kryptis. Taigi pirminės prevencijos uždavinys yra suteikti pagrindinių žinių (pvz., apie esant sunkioms gyvenimo situacijoms išgyvenamus jausmus, galimas reakcijas į netektį, pagalbos tarnybas ir kita), ugdyti svarbiausias nuostatas ir gebėjimus (gebėjimas išlaikyti emocinę pusiausvyrą, rasti tinkamą problemos sprendimą), padedančius taip vystyti vaikui, kad jis turėtų svarbių vidinių resursų, padėsiančių konstruktyviai pasipriešinti skaudiams ir netikėtiems gyvenimo įvykiams.

Pirminės prevencijos veiklos principai yra bendri, nespecializuoti, tačiau šiame etape pagrindinis vaidmuo tenka mokytojams ir pagalbos specialistams, kurių viena pagrindinių užduočių – ugdyti socialinius įgūdžius. Išryškėjus psichologinių ir funkcinių sutrikimų požymiams profesionalų užduotys keičiasi ir pirminė prevencija pereina į *antrinę prevenciją*.

Antrinė prevencija siekiama sustabdyti neigiamų jausmų, emocijų plitimą, destruktivių veiksmų pasireiškimą, apriboti galimas žalingas krizės pasekmes, padėti vaikui atgauti dvasinį, emocinį stabilumą, ramybę ir numatyti teigiamas ateities perspektyvas. Psichologas A. Suslavičius skiria dvi paramos vaikams, patyrusiems krizes, strategijas: *emocinę* ir *instrumentinę*. Emocinė parama orientuota į emocinį asmens palaikymą. Tai tarsi neformalus pagalbos suteikimo būdas, kai padedančiajam nereikia turėti specialių žinių, įgūdžių ir kompetencijos. Pakanka sukurti saugią aplinką, atvirai bendrauti, nuoširdžiai išklaudyti, suprasti ir palaikyti. Instrumentinę paramą teikia tam tikri specialistai, naudojamos atitinkamos priemonės, metodai, parama orientuota panaudoti ir suaktyvinti vaiko turimas galias, gebėjimus ieškoti naujų problemos sprendimo būdų (Suslavičius, 2000, p. 73).

Krizės ir sociopsichologinės pagalbos ypatumų tyrimo rezultatai

Tyrimo metodika. Siekiant išsiaiškinti, kokios yra dažniausiai vyresniųjų klasių moksleivių patiriamos krizės, kokia teikiama pagalba ir koks specialistų vaidmuo, sprendžiant krizines situacijas, taikomas standartizuoto tipo anoniminės anketinės apklausos metodas (kiekybinio tipo duomenų rinkimo metodas. Tyrimo duomenys apdoroti SPSS.11 (*Statistical Package for Social Science*) ir Windows Microsoft programomis.

Analizuojant kiekybinių tyrimų duomenis taikyti šie statistiniai metodai: *aprašomoji statistika*, kuria remiantis skaičiuojami kintamųjų dažniai, siekiant pastebėti dažniausiai arba rečiausiai pasikartojančias duomenų aibės savybes, padėties ir sklaidos charakteristikas; χ^2 (*Chi-Square*) kriterijus, padedantis atsakyti į klausimą, ar stebimi kintamieji priklausomi, ar nepriklausomi.

Apklausiai skirtą klausimyną sudarė trys dalys: instrukcija mokiniams, diagnostiniai kintamieji ir demografiniai kintamieji. Instrukcijoje trumpai apibūdinamas tyrimo tikslas ir tyrimą atliekanti institucija.

Konstrukto kintamuosius sudarė 3 dimensijos: *mokinių patiriamos krizės* dimensija, kuria siekiama išsiaiškinti pagrindinius mokinių streso šaltinius bei dažniausiai patiriamas krizes; *tėvų, mokyklos specialistų teikiamos pagalbos*, sprendžiant socialines pedagogines problemas, dimensija, paaiškinanti mokyklos specialistams priskiriamas funkcijas, kreipimosi dažnumą ir teiktos pagalbos veiksmingumą; *mokinio savijautos* dimensija, paaiškinanti mokinio savijautą mokykloje, pasitikėjimą mokytojais, mokyklos ir mokinio poreikių atitiktį.

Tyrimo metu apklausta penki šimtai šešiasdešimt 9–12 klasių moksleivių iš penkių Lietuvos apskričių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Alytaus, Tauragės) mokyklų, kurių 59 proc. sudarė miesto, 41 proc. kaimo bendrojo lavinimo mokyklų mokinių. 53 proc. respondentų sudarė berniukai, 47 proc. – mergaitės. 45 proc. mokinių manė patenkinamai besimokantys, 41 proc. – gerai besimokantys ir po 7 proc. apklaustųjų nurodė, kad mokosi kaip labai gerai arba blogai.

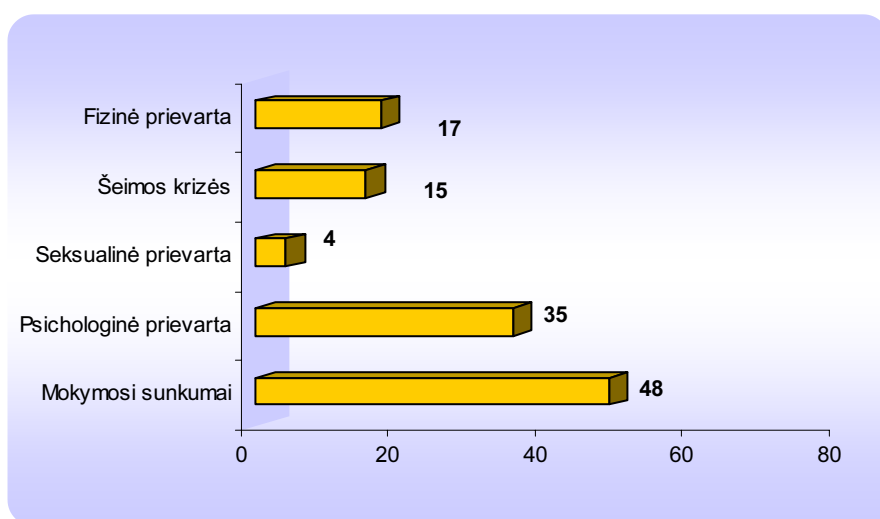
Tyrimo rezultatų analizė. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokia mokinių savijauta, t. y. identifikuoti pagrindinį stresorių, dažnai turintį įtakos savęs vertinimo sumažėjimui ir neretai tampatį krizių priežastimi. Apibendrinant tyrimo duomenis paaiškėjo, jog didžiausia dalis apklaustųjų mokinių kaip labiausiai stresą sukeliančią problemą įvardija mokymosi sunkumus (47 proc.). Paanalizavus mokinių atsakymus galima daryti išvadą, kad pusei respondentų yra per sunku mokytis, kitiems trūksta mokymosi motyvacijos (37 proc.). Ši problema, respondentų nuomone, susijusi su dideliais mokymosi krūviais, vis sudėtingėjančiomis mokymosi programomis. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiau nei pusė respondentų, nurodžiusių mokymosi sunkumus, nepasitiki savimi (56 proc.), kasdien išgyvena stresą ir/ar nerimą (68 proc.).

Mokslinėje literatūroje skiriamos šios pagrindinės vaikų krizės: raidos krizės, mokymosi sunkumai ir mokymosi negalės, tėvų skyrybos, smurtas prieš vaikus (fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, nesirūpinimas (apleidimas)), artimo žmogaus netektis, vaikų savižudybės. Kaip dažniausiai išgyvenamas krizes ketvirtadalis (35 proc.) mokinių įvardija psichologinės prievartos problemas. Dažniausiai yra patiriama draugų (kitų mokinių) prievarta – 70 atvejų bei mokytojų – 26. Tyrimo metu nustatytas statistiškai reikšmingas mokymosi motyvacijos ir psichologinės prievartos ryšys. Mokiniai, patiriantys draugų ir/ar mokytojų psichologinę prievartą, dažniau susiduria su mokymosi sunkumais, pabrėžia, kad jiems sunkiau susikaupti pamokų metu, jie dažniau praleidžia pamokas ($\chi^2=13,053$, $df=6$, $p<0,042$).

Fizinę prievartą yra patyrę 17 proc. respondentų. Pusė respondentų nurodė patyrę bendramyčių fizinę prievartą, kita pusė – tėvų. Seksualinio priekabiavimo problemas patyrė 4 proc. respondentų. Dažniausiai yra patiriamas kitų mokinių seksualinis priekabiavimas – 10 atvejų; patiriami kitų moksleivių tėvų pavieniai seksualinio priekabiavimo atvejai, taip pat vaikino arba merginos.

Analizuojant tyrimo rezultatus atsižvelgiant į lytį paaiškėjo, jog seksualinį priekabiavimą dažniau patiria berniukai, t. y. beveik dvigubai daugiau nei mergaičių, jiems taip pat labiau aktuali pervargimo problema ($\chi^2=21,464$, $df=3$, $p<0,000$). Mergaitės dažniau nei berniukai patiria kitų mokinių emocinę prievartą ($\chi^2=29,334$, $df=3$, $p<0,000$).

Problemų aktualumas susijęs ir su gyvenamąja vieta. Miestų mokiniams labiau nei kaimo aktualesnė pervargimo ($\chi^2=17,173$, $df=6$, $p<0,009$) problema.

2 pav. Mokinių patiriamos krizės (procentiniai dažniai, n=560)

Apibendrinus tyrimo duomenis paaiškėjo, jog šeimos krizes (šeimos nario netektį, skyrybas) yra išgyvenę 15 proc. apklaustųjų. Netektį išgyvenę respondentai įvardija patyrę tokius jausmus, kaip baimė, nostalgija, liūdesys, abejingumas. Tėvų skyrybas išgyvenantys respondentai įvardija patyrę tokius jausmus, kaip pyktis, gėdos, kaltės jausmas.

Net 17 proc. apklaustųjų mąstė apie savižudybę, iš jų 3 proc. – dažnai, 4 proc. bandė nusižudyti. Asmenys, bandę nusižudyti, pabrėžia, kad jie nematę kitos išeities, jautėsi vieniši ir nesuprasti. Tai jiems atrodė geriausias sprendimas, nes jautėsi neįvertinti. Asmenys, galvoję apie savižudystę, kaip priežastis nurodo vienišumo, nereikalingumo jausmą.

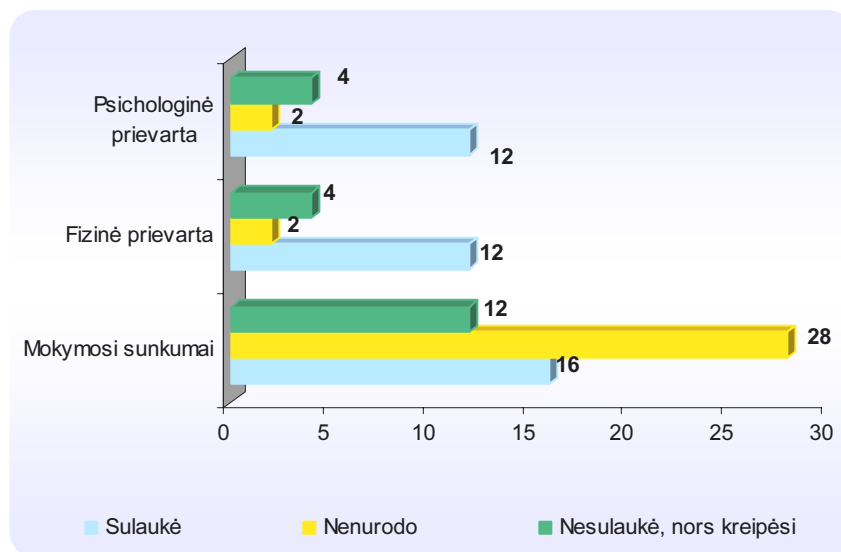
Atliktu tyrimu, kaip jau ir buvo minėta, buvo siekiama nustatyti, į ką kreipiasi mokiniai krizinių situacijų metu. Fizinės prievartos atvejais 38 proc. respondentų niekur nesikreipė, 23 proc. – kreipėsi į draugą(-ę), 3 proc. – į vieną iš tėvų, 4 proc. – į psichologą, 11 proc. – į socialinį pedagogą. Trečdalis psichologinę ir fizinę prievartą patyrusių mokinių niekur nesikreipė (31 proc.), 21 proc. – kreipėsi pagalbos į draugą(-ę), 12 proc. – į vieną iš tėvų, po 8 proc. mokinių kreipėsi į mokytoją, klasės auklėtoją bei į psichologą, 7 proc. – skambino mokinių ir jaunimo linija, 11 proc. – kreipėsi į socialinį pedagogą.

Dauguma patyrusių seksualinį priekabiavimą pagalbos kreipėsi į draugą(-ę), 1 proc. niekur nesikreipė ir neieškojo pagalbos, 1 proc. – kreipėsi į mokytoją, klasės auklėtoją bei 1 proc. – į psichologą.

Iškilus mokymosi problemoms dauguma mokinių (42 proc.) kreipiasi į vieną iš tėvų, nemažai ir niekur nesikreipia – 27 proc., ieško pagalbos pas draugą(-ę) – 13 proc. 48 proc. respondentų kreipėsi į mokytoją, klasės auklėtoją, psichologą, 3 proc. – skambino mokinių ir jaunimo linija.

Vadinasi, net ketvirtadalis respondentų, ištikus krizei, pagalbos neieškojo niekur, ketvirtadalis kreipėsi į vieną iš tėvų, penktadalis – pagalbos ieškojo pas draugus. Ir tik dešimtadalis mokinių pažymėjo, kad kreipėsi į psichologą, mokytoją, klasės auklėtoją, socialinį pedagogą.

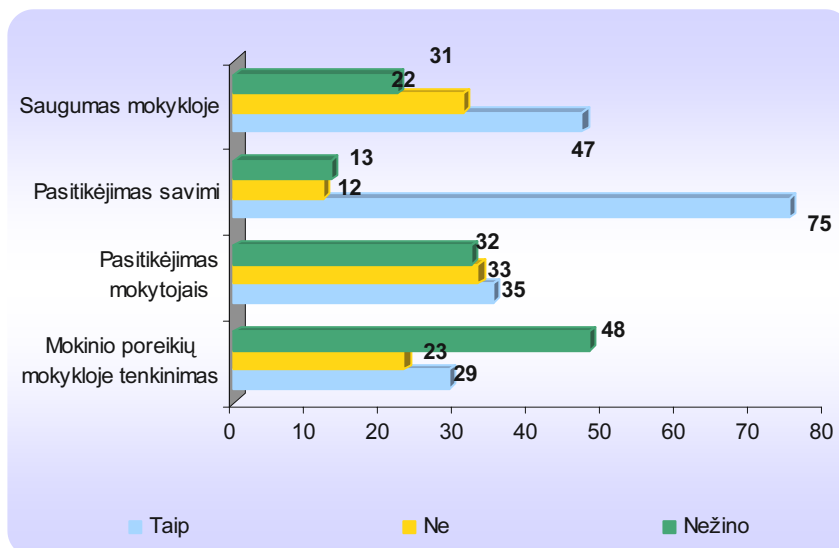
Didžiausiai daliai pagalbos besikreipusių mokinių (16 proc.) ji buvo suteikta dėl mokymosi sunkumų, mažiau (12 proc.) – dėl fizinės ir psichologinės prievartos. Dėl kitų problemų pagalbos sulaukė, kaip pažymi respondentai, mažiau nei 10 proc. mokinių.

3 pav. Mokinių nuomonė apie mokykloje teikiamą pagalbą (procentiniai dažniai, n=560)

Nustatyta, kad mokykloje pirminę prevenciją dažniausiai vykdo socialinis pedagogas ir klasių auklėtojai, klasių valandėlių metu teikiantys pagrindinių žinių apie galimas reakcijas į įvairias krizes, pagalbos tarnybas, specialistų vaidmenis konkrečios krizės atvejais, moko spręsti problemas ir ieškoti tinkamiausio sprendimo. Antrinę pagalbą, susijusią su mokymosi problemomis, mokiniams suteikia socialinis pedagogas, klasių auklėtojai, su emocinės, fizinės prievartos problemomis – psichologas, su krizėmis šeimoje – socialinis pedagogas ir psichologas. Mokiniai vienareikšmiškai pabrėžia, kad dažnai pakanka sukurti saugią aplinką, atvirai bendrauti, nuoširdžiai išklaudyti, suprasti ir palaikyti.

Nuo mokyklos mikroklimato daugiausia priklauso prievartos problemų, mokymosi sunkumų atsiradimas ir jų sprendimo kokybė, todėl tyrimo metu buvo siekiama nustatyti mokyklos ir mokinių poreikių bei mokinių saugumo mokykloje ryšį. 29 proc. mokinių mano, kad mokykla tenkina jų poreikius, mokytojais pasitiki vos 35 proc. mokinių, mokykloje saugūs jaučiasi tik kiek mažiau nei pusė (47 proc.) apklaustųjų, tačiau savimi pasitiki 75 proc. mokinių.

4 pav. Mokinių savijauta mokykloje (procentiniai dažniai, n=560)

Nustatytas statistiškai reikšmingas *mokinių pasitikėjimo savimi ir emocinės prievartos, patiriamos iš kitų mokinių*, ryšys (25 proc. savimi pasitikinčių ir 55 proc. nepasitikinčių mokinių kaip aktualią jiems problemą nurodė emocinę kitų mokinių prievartą, ($\chi^2=21,689$, $df=6$, $p<0,001$); *mokymosi sunkumų bei pasitikėjimo mokytojais ir jų kvalifikacija* (sunkumus patyrė 11 proc. mokytojais pasitikinčių ir 25 proc. nepasitikinčių mokinių ($\chi^2=17,083$, $df=6$, $p<0,007$); *mokymosi sunkumų bei mokinių poreikių tenkinimo* (20 proc. mokinių, kurių poreikių, jų teigimu, mokykla netenkina, ir 8 proc. mokinių, kurių poreikius mokykla tenkina, teigė patyrė mokymosi sunkumų ($\chi^2=13,872$, $df=6$, $p<0,031$).

Vadinasi, kuo mokiniai labiau pasitiki savimi, mokytojais ir jų kvalifikacija, kuo labiau mokykla tenkina mokinio poreikius, tuo mažiau mokiniai patiria mokymosi sunkumų, emocinės prievartos ir kitų problemų.

Išvados

1. Krizę galima apibūdinti kaip žmogaus reakciją į sunkią ir emociškai reikšmingą jam gyvenimo situaciją, kuriai būtini nauji adaptacijos ir krizių įveikimo būdai. Ištikus krizei, žmogus patiria didelio psichinio diskomforto būseną, kuriai būdingas bejėgiškumas, baimė, įtampa, nerimas, prislėgta nuotaka, pasimetimas.

2. Krizės procesas, tai – sudėtinga situacija (arba dirgiklis, stresorius), sukelianti bejėgiškumo, nerimo, įtampos jausmus. Vaikui prisitaikyti arba įveikti krizę turi įtakos jo asmenės savybės, šeima, mokykla ir aplinkos apsauginiai bei rizikos faktoriai.

3. Dažniausiai vyresniųjų klasių mokiniai susiduria su mokymosi, psichologinės prievartos, fizinės prievartos ir šeimos krizių problemomis. Savimi pasitikintys mokiniai, mažiau patiria psichologinės prievartos problemų. Mokyklai tenkinant mokinio poreikius, pasitikint mokytojais bei jų kvalifikacija mokiniai mažiau patiria mokymosi sunkumų. Mergaitėms iš kitų mokinių patiriama emocinė prievarta yra aktualesnė problema nei berniukams: berniukams aktualesnė pervargimo problema. Miesto mokiniams labiau negu kaimo aktualesnė pervargimo problema.

4. Ketvirtadalis mokinių, ištikus krizei, pagalbos nieško niekur, ketvirtadalis – kreipiasi į vieną iš tėvų, penktadalis – ieško draugų pagalbos, dešimtadalis – kreipiasi į psichologą, mokytoją, klasės auklėtoją, socialinį pedagogą. Didžiausiai daliai pagalbos besikreipusių mokinių ji buvo suteikta dėl mokymosi sunkumų, fizinės ir psichologinės prievartos.

5. Mokykloje pirminę prevenciją dažniausiai vykdo socialinis pedagogas ir klasių auklėtojai. Antirinė prevencija dėl mokymosi problemų atliekama socialinio pedagogo klasių auklėtojų, dėl emocinės, fizinės prievartos problemų – psichologo, dėl krizių šeimoje – socialinio pedagogo ir psichologo. Pagalbos veiksmingumas susijęs su jos organizavimo kultūra: saugia aplinka, atviru bendravimu, nuoširdžiu išklausa ir palaikymu.

Literatūra

1. Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 15 d. įsakymas Nr. ISAK-941. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 100-3729.
2. Carr, A. *The Handbook of child and adolescent*. London: Routledge, 1999.
3. Gailienė, D. *Jie neturėjo mirti: savižudybės Lietuvoje*. Vilnius: Tyto alba, 1998.
4. James, R. K.; Gilliland, B. E. *Crisis Intervention strategies*. Wadsworth, 2001.
5. Leliūgienė, D. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija, 2002.
6. Leliūgienė, I. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija, 2002.
7. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853.
8. Liobikienė, T. N. *Krizių intervencija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006.
9. Мардахаев, Л. В. *Словарь по социальной педагогике*. Москва: Академия, 2002.
10. Plužek, Z. *Pastoracinė psichologija*. Vilnius: Amžius, 1996.
11. Polukordienė, O. K. *Psichologinės krizės ir jų įveikimas*. Vilnius: L. Senkaus personalinė įmonė „Heksagrama“, 2003.
12. Proškuvienė, R. *Psichikos sveikatos problemos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
13. *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
14. Steward, W. *An A-Z of counseling theory and practice*. UK: GraphyCems, 2005.
15. Suicide in children and adolescents / edited by Robert A. King and Alan Apter. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
16. Suslavičius, A. *Paremiamoji psichologija*. Kaunas: Šviesa, 2000.
17. Švietimo pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai tvarkos aprašas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 04 d. įsakymas Nr. 842. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 94-3451.
18. Vitkauskaitė, D. *Teoriniai socialinio darbo modeliai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.

STUDENT CRISES AND ASPECTS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE

Dr. Odeta Merfeldaitė

Mykolas Romeris University

Summary

Teenage crisis leaves a deep impact in a student's mind. Assistance in tackling the psychological crisis provides for the development of personality, since each critical experience initiates personal emotional maturity. The inability to tackle crisis leads to persistent crisis and creates conditions for non-adaptive functioning of an individual (Plužek, 1996). Since teachers see children every day and can easily observe changes in their behaviour, they should learn to recognize symptoms of crisis in due time and provide the immediate assistance, in order to prevent serious consequences. The objective of this article is to analyse the most frequent crises experienced by upper-grade students and aspects of socio-psychological assistance provided at school.

Tasks: 1) to define the concept of crisis and specify its features; 2) to analyse the concept of socio-psychological assistance and specify its levels; 3) to identify crises most frequently experienced by upper-grade students and specialists providing assistance; 4) to review possible means of assistance to children experiencing crisis in school.

Object of the survey: student behaviour in critical situations

Methods: questionnaire survey

The theoretical part deals with analysing the concept and process of crisis. The empirical part provides statistical data on crises most frequently experienced by upper-grade students, crisis resolution, students' attitude toward socio-educational and psychological assistance in school, and the relationship between students' feelings, self-confidence and confidence in teacher's experience in dealing with crisis.

Main conclusions: 1) crisis can be defined as a person's response to a difficult and emotionally significant situation in life which requires new ways of adaptation and resolution. In crisis a person experiences huge psychological discomfort followed by such feelings as despair, helplessness, fear, tension, anxiety, depression and fluster. 2) The process of crisis is very complex (irritant, stressor), which arouses feelings of helplessness, anxiety and tension. The child's adaptation or crisis resolution is determined by the child's personal qualities, family, school, and the influence of safety and risk factors in the environment. 3) Usually, upper-grade students encounter learning, psychological and physical violence and fam-

ily crisis problems. Self-confident students have fewer learning difficulties when their needs are met and when they trust their teachers and their ability. Hence, they are less exposed to problems of psychological violence. 4) Therefore, in crisis up to one fourth of the students do not seek any help, one fourth seek help from one of their parents, one fifth turn to their friends, one tenth - to a psychologist, teacher, class tutor and/or counselor. 5) Primary prevention at school is usually rendered by a social counselor and/or class tutor. Secondary prevention of learning problems is usually provided by a social counselor and/or class tutor; concerning problems of physical violence – by a psychologist; on family crises – by a social counselor and/or psychologist.

Key words: pupil, student, crisis, crisis intervention, assistance, socio-psychological assistance.